

**Gilles DELEUZE, *Ὁ Μπερξονισμός*: εισαγωγή-μετάφραση-επίμετρο,
Γιάννης ΠΡΕΛΟΡΕΝΤΖΟΣ, Ἀθήνα, Scripta, 2010, 240 σσ.**

«Τὸ *Εἶναι* εἶναι στὴν πραγματικότητα μὲ τὸ μέρος τῆς διαφορᾶς, οὔτε ἓνα οὔτε πολλαπλό. Ἀλλὰ τί εἶναι ἡ ἀπόχρωση (*nuance*), ἡ διαφορὰ τοῦ πράγματος, τί εἶναι ἡ διαφορὰ τοῦ κομματιοῦ τῆς ζάχαρης;».

(Gilles DELEUZE, Bergson, 1859-1941)

Στὸ βιβλίο πὺν συνυπογράφει μὲ τὸν Félix Guattari, *Τί εἶναι φιλοσοφία;*, ὁ Gilles Deleuze ὁρίζει τὴ φιλοσοφία ὡς «δημιουργία ἐννοιῶν» (DELEUZE, 2004, σσ. 41-42, 51), ἐνῶ παράλληλα συγκρίνει τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας μὲ τὴν τέχνη τῆς προσωπογραφίας: «Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι νὰ “τὸ κάνεις νὰ μοιάζει”, δηλαδή νὰ ἐπαναλαμβάνεις αὐτὸ πὺν εἶπε ὁ φιλόσοφος, ἀλλὰ νὰ παράγεις ὁμοιότητα προβάλλοντας ταυτόχρονα τὸ ἐπίπεδο ἐμμένειας πὺν ἐκεῖνος ἐγκαθίδρυσε καὶ τίς νέες ἐννοιες πὺν δημιούργησε» (σ. 67). Τὴ βασικὴ αὐτὴ ἀρχὴ ἐφήρμοσε ὁ Γάλλος φιλόσοφος στὶς διεισδυτικὲς ἐρμηνεῖες τοῦ σὲ τόσο διαφοροποιημένες φιλοσοφικὲς θεωρίες καὶ συστήματα ὅπως ἐκεῖνες τοῦ Χιούμ καὶ τοῦ Κάντ, τοῦ Σπινόζα καὶ τοῦ Λάμπνιτς, τοῦ Νίτσε καὶ τοῦ Μπερξόν. Οἱ «σπουδές» τοῦ Μπερξόν σὲ αὐτὲς τίς μεγάλες φιλοσοφικὲς μορφές – ἡ ἐπιλογή τους δὲν εἶναι ὅπως οἷποτε τυχαία ἀλλὰ πρωτίστως ἐνδεχομενικὴ (*contingente*) – δὲν εἶναι σὲ καμία περίπτωση ἐξωγενεῖς πρὸς τὴ φιλοσοφία, ἀλλὰ ὑπὸ μιὰ δυνατὴ ἐννοία εἶναι ἡ ἴδια ἡ φιλοσοφία τοῦ. Στὸν *Μπερξονισμό* ἡ δημιουργικὴ ἐμπλοκὴ τοῦ φιλόσοφου μὲ τοὺς προκατόχους τοῦ, τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ντελέζ μὲ τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, φτάνει σὲ μιὰ κορύφωση. Πρόκειται γιὰ ἓναν ἰσχυρισμὸ πὺν διατυπώνεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ντελέζ, πρὶν ἀκόμα ἀπὸ τὴ συστηματικὴ πραγμάτευση τοῦ *Μπερξονισμοῦ*, σὲ ἓνα σύντομο, ἀλλὰ ἰδιαίτερος πυκνὸ σὲ νοήματα ἄρθρο τοῦ, τοῦ 1956 γιὰ τὴ σύλληψη τῆς διαφορᾶς στὸν Μπερξόν (DELEUZE, 2002/¹1956b).

Τὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ δοκιμίου ἀφιερώνεται στὴ διερεύνηση τῆς μεθόδου τοῦ μπερξονισμοῦ, πὺν δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ἐνόραση (*intuition*). Ἡ ἐνόραση διασφαλίζει τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν ἀκρίβεια τῆς «πειθαρχίας» (*discipline*) πὺν εἶναι ἡ φιλοσοφία καὶ συνιστᾷ κατεξοχὴν ἓνα ἐνέργημα μὲ τρεῖς διαστάσεις: κατ’ ἀρχὰς τὴ θέση καὶ δημιουργία προβλημάτων, στὴ συνέχεια, τὴν ἀνακάλυψη ποιοτικῶν διαφορῶν, «διαφορῶν φύσεως», τέλος, τὴν πνευματικὴ ἐμπει-

κτικῆς¹, ἡ πολλαπλότητα τῆς διάρκειας, ἀντιθέτως, προσβλέπει στο «δυνητικό» ποὺ δὲν εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ κατάφαση τῆς διαφορᾶς: «Οὐδέποτε θὰ συναντήσουμε τὸ συγκεκριμένο συνδυάζοντας τὴν ἀνεπάρκεια μιᾶς ἔννοιας μὲ τὴν ἀνεπάρκεια τῆς ἀντίθετῆς τῆς ἔννοιας· δὲν συναντοῦμε τὸν ἐνικό (*singulier*) διορθώνοντας μιὰ γενικότητα μὲ μιὰ ἄλλη γενικότητα» (σ. 69).

Τὸ τρίτο κεφάλαιο τοῦ *Μπερξονισμοῦ* πραγματεύεται τὸ σύνθετο θέμα τῆς μνήμης καὶ τῆς σχέσης τῆς μὲ τὴ διάρκεια. Ὁ Μπερξὸν διακρίνει ἀνάμεσα σὲ δύο εἶδη μνήμης, τὴ μνήμη-ἐνθύμηση καὶ τὴ μνήμη-συστολή. Ἡ μνήμη ἀνήκει στὴ «γραμμὴ τῆς ὑποκειμενικότητας»: ἡ διαφορὰ τῆς ἀντίληψης, ποὺ εἶναι ἐνέργημα τοῦ παρόντος, ἀπὸ τὴ μνήμη, ποὺ εἶναι ἐνέργημα τοῦ παρελθόντος, εἶναι διαφορὰ φύσεως καὶ ὄχι βαθμοῦ, ὅπως ὑποστηρίζεται εὐρέως ἀπὸ τὶς ἐπιστῆμες. Σὲ ἀντίθεση μὲ ὅ,τι ὑποστηρίζουν οἱ ἐπιστῆμες, ἀλλὰ καὶ ὁ κοινὸς νοῦς, δὲν ὑπάρχει χρονικὴ ἑτεροχρονία παρελθόντος καὶ παρόντος, καθὼς παρὸν καὶ παρελθόν, ἀντίληψη καὶ μνήμη εἶναι ταυτόχρονα. Ἀλλὰ καὶ πέραν αὐτοῦ, ὁ Μπερξὸν εἶναι κατηγορηματικὸς ὅταν ἰσχυρίζεται, καὶ πάλι σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἐπικρατοῦσα ἀντίληψη, ὅτι πηγαίνουμε ἀπὸ τὴν ἐνθύμηση στὴν ἀντίληψη, ὄχι τὸ ἀντίστροφο. Στὸν Μπερξὸν, ἡ μνήμη δὲν εἶναι ψυχολογικῆς ἀλλὰ ὄντολογικῆς ὑφῆς καὶ εἶναι αὐτὴ ἡ ὄντολογικὴ μνήμη ποὺ καθιστᾷ δυνατὸ τὸ «ἄλμα στὴν ὄντολογία»: «Ἡ ἐπίκληση στὴ μνήμη εἶναι αὐτὴ ἡ ἐκτίναξη διὰ τῆς ὁποίας ἐγκαθίσταμαι στὸ δυνητικό, στὸ παρελθόν, σὲ μιὰ ὀρισμένη περιοχὴ τοῦ παρελθόντος, στὸ τάδε ἢ τὸ δεῖνα ἐπίπεδο συστολῆς. Πιστεύουμε ὅτι ἡ ἐπίκληση αὐτὴ ἐκφράζει τὴν καθ' αὐτὸ ὄντολογικὴ διάσταση τοῦ ἀνθρώπου ἢ μᾶλλον τῆς μνήμης» (σ. 93, πβ. σ. 111).

Τὸ ἐπόμενο, τέταρτο κεφάλαιο τοῦ δοκιμίου εἶναι κεντρικὸ γιὰ τὴν ὅλη πραγμάτευση, καθὼς πραγματεύεται τὸ πρόβλημα τοῦ μονισμοῦ στὸν Μπερξὸν: πρόκειται γιὰ μία ἢ γιὰ πολλές διάρκειες σὲ αὐτόν; Εἶδαμε μέχρι τώρα τὴν ἔμφραση ποὺ δόθηκε ἀπὸ τὸν Ντελέζ στὶς διαφορὲς φύσεως. Ἀπὸ αὐτὲς προκύπτουν καὶ οἱ διττῆς κατεύθυνσης κινήσεις ἐνεργοποίησης τῆς μνήμης (διαίρεση-σύσφιξη, συστολή-περιοτροφή, κῶνος-πυραμίδα). Εἶναι αὐτὲς ἐνδείξεις ἐνὸς ιδιόρρυθμου πλουραλισμοῦ στὸν Μπερξὸν; Πῶς μπορεῖ μιὰ ὄντολογικὴ θεωρία ποὺ ἐστιάζει στὶς διαφορὲς, ὅπως ἡ μπερξονικὴ, νὰ εἶναι ταυτοχρόνως μονιστικὴ; Ὁ Ντελέζ κάνει λόγο γιὰ τὸν «μονισμό τοῦ Χρόνου» στὸν Μπερξὸν (σσ. 117, 120-121) καὶ ἐπεξεργάζεται τὴ θέση του αὐτὴ ἀναδεικνύοντας τὴν περίπλοκη σχέση τοῦ «δυνητικοῦ» μὲ τὸν Χρόνο: «Τὸ εἶναι ἢ ὁ Χρόνος εἶναι πολλαπλότητα, ἀλλὰ ἀκριβῶς δὲν εἶναι “πολλαπλός”· εἶναι ἓνας, σύμφωνα μὲ τὸν ἰδιαίτερο τύπο πολλαπλότητάς του» (σ. 125, ἔμφραση τοῦ συγγραφέα). Ἔτσι, ἀφοῦ ἔχει

1. Στὸ *Διαφορὰ καὶ ἐπανάληψη*, ὁ Ντελέζ ἐπισημαίνει μὲ ἀφορμὴ τὴν πραγμάτευση τῆς ἐγγεληνῆς διαλεκτικῆς: «Δὲν εἶναι ἡ διαφορὰ ποὺ προϋποθέτει τὴν ἀντίθεση, ἀλλὰ ἡ ἀντίθεση ποὺ προϋποθέτει τὴ διαφορὰ καὶ μακρὰν τοῦ νὰ τὴν ἄρει, δηλαδή νὰ τὴν ὀδηγήσει ἕως ἓνα θεμέλιο, ἡ ἀντίθεση προδίδει καὶ παραμορφώνει τὴ διαφορὰ» (DELEUZE, 1993/¹1968, σ. 73).

μέ τον Μπερξόν είναι ή ρητή απόσταση και των δύο τόσο από τον καντιανό κριτικισμό όσο και από τη φαινομενολογία (DELEUZE, 2009, σσ. 79-83). Ένα δεύτερο στοιχείο έχει να κάνει με την αντιδιαλεκτική τάση της σκέψης τους. Ο Ντελέζ μαθήτευε στον πολύ ισχυρό ακαδημαϊκά Ζ. Ίππολίτ, στον οποίο άλλωστε αφιέρωσε το *Εμπειρισμός και υποκειμενικότητα*, αλλά ή μεταξύ τους σχέση δεν μαρτυρεί μιά φιλοσοφική συγγένεια αλλά μιά διαρκώς μεγαλύτερη απόσταση (GUTTING, 2011, σσ. 38-43). Ένα τελευταίο στοιχείο έχει να κάνει με την κοσμική και αντι-θρησκευτική τάση της φιλοσοφίας του Μεσοπολέμου και των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών σε αντίθεση με την πανθειστική και μυστικιστική τάση της μπερξονικής ένορασιοκρατίας (ΜΠΕΡΞΟΝ, 2005, σσ. 371-378, ΠΡΕΛΟΡΕΝΤΖΟΣ, 2005, σσ. 371-278).

Ένα δεύτερο, ιδιαίτερο γνώρισμα της ντελεζιανής ανάλυσης έχει να κάνει με τον τρόπο που αυτός συμπλέκει τον Μπερξόν με άλλες στιγμές από την ιστορία της φιλοσοφίας. Τον μπερξονικό μονισμό συγκρίνει ο Ντελέζ με τη θεωρία περί μονοσημαντότητας (*univocité*) του Είναι στον Σπινόζα (DELEUZE, 2002, σσ. 54, 173, 224, 411). Στη σπινοζική διάκριση ανάμεσα σε *natura naturans* και *natura naturata* (σ. 55, πβ. DELEUZE, 1993, σσ. 160-161) και αντίστοιχως ανάμεσα σε «ἐξήγηση/ἐκπλοκή» (*explicatio*) και «περίκλειση/ἐμπλοκή» (*implicatio*), ως τις δύο όψεις της «ἐκφρασης» (*expression*) (DELEUZE, 2002, σ. 17, πβ. DELEUZE, 1993, σσ. 102-103), ο Ντελέζ παραβάλλει τη διάκριση διαφορών φύσεως και διαφορών βαθμού ή τη διάκριση μεταξύ διάρκειας, μνήμης, πνεύματος αφ' ενός και χώρου, ύλης αφ' ετέρου (DELEUZE, 2011, σ. 133). Στον Μπερξόν έχουμε έναν ιδιότυπο «μονισμό της διαφοράς»: «Δεν υπάρχει πιά κανένας δυϊσμός ανάμεσα στη φύση και τους βαθμούς. Όλοι οί βαθμοί συνυπάρχουν μέσα σε μία και την αυτή Φύση, ή οποία εκφράζεται από τη μιά πλευρά στίς διαφορές φύσεως και από την άλλη στίς διαφορές βαθμού. Τέτοιου είδους είναι ή στιγμή του μονισμού· όλοι οί βαθμοί συνυπάρχουν σε έναν μόνο Χρόνο, που είναι ή φύση αυτή καθ' έαυτήν» (σ. 134).

Άλλος παραλληλισμός που προβάλλει με σαφήνεια στον όρίζοντα των ντελεζικών έρμηνειών της ιστορίας της φιλοσοφίας είναι αυτός του Μπερξόν με τον Νίτσε. Είναι κατ' αρχάς ο αντιδιαλεκτικός προσανατολισμός του Μπερξόν, ή πολεμική του ενάντια στην αφηρημένη σκέψη, όσο κι αν αυτή δεν κάνει τίποτε άλλο από το να αναπαράγει μιά φυσική τάση της ανθρώπινης διάνοιας, που τον κάνει να προσεγγίζει τη νιτσεϊκή φιλοσοφία της ζωής (σσ. 68-74, πβ. DELEUZE, 1993/1968, σσ. 75-81, DELEUZE, 2002, σσ. 227-228, 277-278). Αλλά όχι μόνο στο πλαίσιο της μεθόδου αλλά και σε εκείνο της όντολογικής ανάλυσης, υπάρχουν σαφείς αναλογίες μεταξύ μπερξονικού «δυνητικού» και νιτσεϊκής «δύναμης»: «ή διάρκεια διαιρείται και μάλιστα διαιρείται άκατάπαντα· γι' αυτό είναι μιά *πολλαπλότητα*. Δεν διαιρείται όμως χωρίς να αλλάξει φύση· διαιρούμενη, αλλάζει φύση· γι' αυτό είναι μιά μη άριθμητική *πολλαπλότητα*, όπου μπορεί κανείς, σε κάθε στάδιο της διαίρεσης, να μιλά για «*αδιαίρετα*»... Με άλλα λόγια, το υποκειμενικό ή ή διάρκεια είναι το *δυνητικό*» (σ. 66, έμφαση του συγγραφέα). Και αντίστοιχα για τη «δύναμη»: «...ή βούληση για δύναμη είναι το έν, όμως το έν που επιβεβαιώνεται από το *πολλαπλό*. Η *ένότητά της* είναι αυτή του *πολλαπλού* και δηλώνει *μόνον* το *πολλαπλό*. Ο μονισμός της βούλησης για δύναμη είναι *αδιαχώριστος* από μιά *πλουραλιστική τυπολογία*» (DELEUZE, 2002b, σ. 126, έμφαση του συγγραφέα). Όπως στην περίφημη σπουδή του στον Νίτσε, έτσι και στην πε-

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ GILLES DELEUZE

- DELEUZE, G. (2002/¹1956a), Bergson, 1859-1941 (1956a), στο: *L'île déserte et autres textes. Textes et entretiens 1953-1974*, έπιμ. D. LAPOUJADE, Paris, Les Éditions de Minuit, σσ. 28-42.
- (2002/¹1956b), La conception de la différence chez Bergson (1956b), στο: *L'île déserte et autres textes. Textes et entretiens 1953-1974*, Paris, Les Éditions de Minuit, σσ. 43-72.
- (1993/¹1968), *Différence et répétition*, Paris, Presses Universitaires de France.
- (1993), *Σπινόζα. Πρακτική φιλοσοφία*, μτφρ. Κ. Καψαμπέλη, έπιμ. Γ. ΒΩΚΟΣ – Π. ΠΟΥΛΟΣ, Άθήνα, Νήσος.
- (1995), *Έμπειρισμός και ύποκειμενικότητα. Δοκίμιο για την ανθρώπινη φύση κατά τον Χιούμ*, μτφρ.-προλ.-σχόλια: Π. ΠΟΥΛΟΣ, Άθήνα, Όλκος/Μικρή Άρκτος.
- (2002), *Ό Σπινόζα και τó πρόβλημα της έκφρασης*, μτφρ. Φ. Σιάτιστας, έπισημονική έπιμέλεια: Α. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, Άθήνα, Κριτική.
- (2002 b), *Ό Νίτσε και ή φιλοσοφία*, μτφρ. Γ. Σπανός, έπιμ. Φ. ΣΙΑΤΙΣΤΑΣ – Α. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, Άθήνα, Πλέθρον.
- DELEUZE, G. – GUATTARI, F. (2004), *Τί είναι φιλοσοφία;*, μτφρ. Σ. Μανδηλαρά, έπιμ. Π. ΜΠΟΥΡΛΑΚΗΣ, Άθήνα, Καλέντης.
- DELEUZE, G. (2009), *Κινηματογράφος Ι. Η εικόνα-κίνηση*, μτφρ. Μ. Μάτσας, έπιμ. Κ. ΚΑΨΑΜΠΕΛΗ, έπιμετρο Γ. Πρελορέντζος, Άθήνα, Νήσος.

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ALLIEZ, E. (1998), Sur le bergsonisme de Deleuze, στο: *Gilles Deleuze. Une vie philosophique*, E. ALLIEZ (έπιμ.), Rencontres internationales, Rio de Janeiro –Sao Paulo 10-14 juin 1996, σσ. 243-264.
- DESCOMBES, V. (1984), *Τò ίδιο και τò άλλο. 45 χρόνια γαλλικής φιλοσοφίας (1933-1978)*, μτφρ. Α. Κασίμη, Άθήνα, Praxis.
- GUTTING, G. (2001), *French Philosophy in the Twentieth Century*, Cambridge/New York, Cambridge University Press.
- (2011), *Thinking the Impossible. French Philosophy since 1960*, Oxford-New York, Oxford University Press.
- MADELRIEUX, S. (2011), Lire James, relire Bergson, στο: *Lire Bergson*, F. WORMS / C. RIQUIER (έπιμ.), Paris, Presses Universitaires de France, σσ. 101-120.
- ΜΠΕΡΞΟΝ, Ε. (2005), *Η δημιουργική εξέλιξη*, μτφρ. Κ. Παπαγιώργης – Γ. Πρελορέντζος, έπιμέλεια-έπιμετρο: Γ. ΠΡΕΛΟΡΕΝΤΖΟΣ, Άθήνα, Πόλις.
- MAY, T. (1997), *Reconsidering Difference. Nancy, Derrida, Levinas, and Deleuze*, University Park, PA, The Pennsylvania State University Press.